

Садова Олена Федорівна,
Національний природний парк «Олешківські піски»
75100, Україна, Херсонська обл., м. Олешки, п-вул. Ракитний, 16,
sadova.npp@gmail.com

Мойсієнко Іван Іванович,
Херсонський державний університет
73000, Україна, Херсон, вул. Університетська, 27;
ivan.moisienko@gmail.com

Мельник Руслана Петрівна,
Херсонський державний університет
73000, Україна, Херсон, вул. Університетська, 27;
melruslana@yandex.ua

Захарова Марина Ярославівна,
Херсонський державний університет
73000, Україна, Херсон, вул. Університетська, 27;
zaharovamarina03@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ПОШИРЕННЯ СОЗОФІТІВ ЧЕРВОЇ КНИГИ УКРАЇНИ НА ТЕРИТОРІЇ НПП «ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ» (ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ)

Національний природний парк «Олешківські піски» (далі – Парк) площею 8022,36 га створено 23 лютого 2010 року в межах Глопристанського та Олешківського районів Херсонської області. Він складається з двох природоохоронних науково-дослідних відділень (ПНДВ) – «Раденське» і «Буркути». Територія ПНДВ «Раденське» (площа – 6780,16 га, або 84,5 % території парку) знаходиться в межах Козачелазерської арени, а територія ПНДВ «Буркути» (1240,2 га, 15,5 %) – в межах Чалбаської (Чалбаської) арени (Літопис природи, 2012р.).

За геоботанічним районуванням територія Парку входить до складу Нижньодніпровського округу піщаних степів, пісків та плавнів (Дідух, Шеляг-Сосонко, 2003)

На території парку зростає 13 видів судинних рослин включених до Червоної книги України (Літопис природи, 2016). Метою роботи було з'ясування основних місцезнаходжень созофітів Червоної книги України на території національного природного парку «Олешківські піски»

Матеріали та методика дослідження. Дослідження рідкісної флори Парку проводились протягом 2011–2016 рр. Нижче у таблиці ми подаємо перелік Червонокнижних видів, з наведеними місцями, координатами, років щодо їх знаходження на території Парку та авторів, які їх виявили. Також ми вказуємо типи оселищ дослідженої території, до яких приурочені рідкісні види, згідно Директиви Європейського союзу 92/43/ЄЕС «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори» (1992), яка є однією з директив, що формують програму Natura 2000, з вказівкою кодів, відповідних цьому документу (Чагалю, Проць, 2012). Дослідженнями була охоплена вся територія Парку, протягом всього вегетаційного періоду, починаючи з березня до листопада.

Особлива увага приділялась ділянкам з високим ступенем видового багатства й, у тому числі, созологічної цінності – ПНДВ «Буркути». Під час польових досліджень була зібрана гербарна колекція судинних рослин, яка зберігається в гербарії Херсонського державного університету. Назви видів рослин, вказаних в таблиці, наводяться за Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Окрім даних вказаних в таблиці також розроблені карти з позначеннями оселищ червонокнижних видів рослин на території Парку та наводиться відносна частота трапляння виду, за п'ятибальною шкалою: «р» – рідко, «др» – досить рідко, «нр» – не рідко, «дч» – досить часто, «ч» – часто.

Результати дослідження. Флора Парку є досить репрезентативною відносно Нижньодніпровського піщаного масиву. Значну участь у складі флори, яка нараховує 416 видів, приймають раритетні види (Літопис природи, 2016). До різних природоохоронних списків включено 29 видів, що складає близько 7 % від загальної кількості видів судинних рослин Парку, з них до Червоної книги України занесено 13 видів. До таких належать: *Betula borysthena* Klokov, яка зростає в депресіях серед піщаного степу, майже по всій території (ч); *Alyssum savanicum* Andr. – псамофітний степ, розсіяно по всій території (др); *Allium savanicum* Besser – лучно-степові ділянки, в одному місці (р); *Centaurea breviceps* Iljin – псамофітний степ і задерновані піски, по всій території (дч); *Goniolimon graminifolium* (Aiton) Boiss. – псамофітний степ (р); *Anacamptis coriophora* L. – луки (р); *Anacamptis palustris* Jacq. – вологі луки (р); *Anacamptis picta* Loisel. – луки (др); *Stipa capillata* L. – супіщані ділянки (р); *S. borysthena* Klok. ex Prokud. – псамофітний степ, розсіяно по всій території (нр); *Salvinia natans* (L.) All. – озеро, в одному місці (р); *Pulsatilla pratensis* Mill. – псамофітний степ, лучно-степові ділянки (р); *Schoenoplectiella mucronata* (L.) J. Jung & H. K. Choi – приозерні ділянки (р) (табл. 1).

Таблиця № 1

Вид / оселище	Місце знахідки	Координати	Дата знахідки	Авторство знахідки
<i>Alyssum savanicum</i> Andr. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Буркути»)	46.408544, 32.779638; 46.422955, 32.812840	2012р., 2016р.	Мойсієнко І.І., Мельник Р.П.
<i>Anacamptis coriophora</i> L. \ Євро-сибірські степові ліси <i>Duress</i> spp. (9110)	Чалбаська арена (ПНДВ «Буркути»)	46.404837, 32.772841; 46.404329, 32.816981; 46.405117, 32.777395; 46.402450, 32.823816; 46.408100, 32.795883	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Anacamptis palustris</i> Jacq. \ Євро-сибірські степові ліси <i>Duress</i> spp. (9110)	Чалбаська арена (ПНДВ «Буркути»)	46.404210, 32.777602; 46.405856, 32.777119; 46.407317, 32.818408; 46.404058, 32.806907; 46.401054, 32.811901; 46.404450, 32.772200; 46.402450, 32.823816; 46.407616, 032.799466	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Anacamptis picta</i> Loisel. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Буркути»)	46.405049, 32.772864	2016 р.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.

Вид / оселище	Місце знахідки	Координати	Дата знахідки	Авторство знахідки
<i>Betula borysthena</i> Klokov. / Євро-сибірські степові ліси <i>Quercus</i> spp. (9110)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.404714, 32.774407; 46.403589, 32.786176; 46.411342, 32.783687; 46.399096, 32.784864; 46.411569, 32.825258; 46.418759, 32.821503; 46.424441, 32.817295; 46.583207, 32.963870; 46.587097, 32.993412; 46.603004, 33.031338; 46.630044, 33.065910; 46.634859, 33.042999; 46.625134, 33.050069; 46.580091, 33.068956; 46.613496, 33.008463; 46.616001, 33.082432; 46.587289, 33.022173	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Centaurea breviceps</i> Iljin. / Континентальні дони з незміненими угрупованнями з <i>Sagynperhorus</i> та <i>Agrostis</i> (2330) та Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська і Козачеласька арени (ПНДВ «Бурнути», «Раденське»)	46.421742, 32.821356; 46.398842, 32.783544; 46.399616, 32.773117; 46.397351, 32.783213; 46.406437, 32.774475; 46.413020, 32.795513; 46.585538, 32.963846; 46.411897, 32.826132; 46.572599, 33.063068; 46.602284, 33.051301; 46.624568, 33.080792; 46.635148, 33.057821; 46.614720, 33.018248	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф.
<i>Goniolimon graminifolium</i> (Aiton) Boiss. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.410220, 32.824219; 46.405784, 32.779290; 46.408508, 32.796832; 46.405140, 32.775238; 46.404556, 32.792267; 46.408166, 32.799466	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Pulsatilla pratensis</i> Mill. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.404941, 32.776382; 46.405086, 32.778478; 46.404450, 32.772200	2012 р., 2015-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Stipa borysthena</i> Klokov. ex Prokud. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.423091, 32.812649; 46.425221, 32.818528; 46.418328, 32.821317; 46.399672, 32.773078; 46.423676, 32.815400; 46.421317, 32.817556; 46.404450, 32.772200; 46.402450, 32.823816; 46.408166, 32.799466	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Садова О.Ф., Захарова М.Я.

Вид / оселище	Місце знахідки	Координати	Дата знахідки	Авторство знахідки
<i>Stipa capillata</i> L. / Папутично-сарматські степи (62С0)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.400619, 32.774537; 46.402151, 32.775310; 46.402040, 32.777423; 46.423144, 32.812267; 46.404380, 32.772800	2012-2016 рр.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.
<i>Allium savranicum</i> Besser. / Паннонські піщані степи (6260)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.422179, 32.815062	2013 р.	Садова О.Ф.
<i>Salvinia natans</i> (L.) All. / Природні евтрофні озера з рослинністю типу <i>Magnopotamian</i> або <i>Hydrocharitian</i> (3150)	Чалбаська арена (ПНДВ «Бурнути»)	46.402497, 32.852861	2015 р.	Роман Е.Г., Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Садова О.Ф.
<i>Schoenoplectiella mucronata</i> (L.) J. Jung & H.K. Choi / Гідрофільні прибережні зарості високотравних угруповань рівнин і відмонтажного до альпійського висотних поясів (6430)	Козачеласька арена (ПНДВ «Раденське»)	46.609574, 33.053688	2016 р.	Мойсієнко І.І., Садова О.Ф., Захарова М.Я.

Карта-схема поширення видів рослин, занесених до Червоної книги України, на території НПП «Олешківські піски»

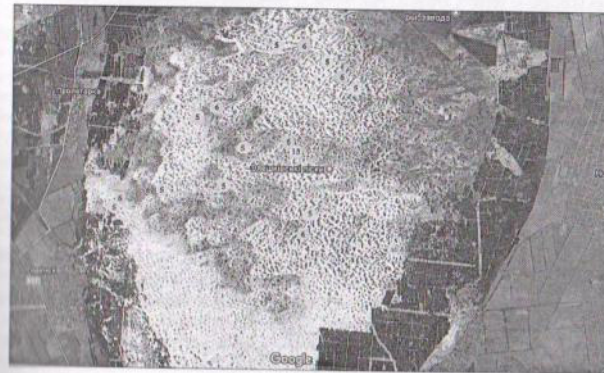

Рис. 1. ПНДВ «Раденське»

Умовні позначення до карт (рис.1, 2): 1. *Alyssum savranicum*; 2. *Anacamptis coriophora*; 3. *Anacamptis palustris*; 4. *Anacamptis picta*; 5. *Betula borysthena*; 6. *Centaurea breviceps*; 7. *Goniolimon graminifolium*; 8. *Pulsatilla pratensis*; 9. *Stipa borysthena*; 10. *Stipa capillata*; 11. *Allium savranicum*; 12. *Salvinia natans*; 13. *Schoenoplectiella mucronata*.

Рис. 2. ПНДВ «Буркути»

Використані джерела:

1. Mosyakin S.L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist / S.L. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk – Kiev, 1999. – 346 с.
2. Бойко М.Ф. Попередній список созофітів запроєктованого національного природного парку «Олешківські піски» / М.Ф. Бойко, І.І. Мойсієнко // II Відкритий з'їзд фітобіологів Херсонщини (Херсон, 15 травня 2008 р.). Збірник тез доповідей (Відп. ред. М.Ф. Бойко). – Херсон: Айлант, 2008. – С. 13 – 14.
3. Бойко М.Ф. Раритетне фіто- та ліхенорізноманіття Національного природного парку «Олешківські піски» (Херсонська область, Україна) / М.Ф. Бойко, І.І. Мойсієнко, О.Є. Ходосовцев // Рослинний світ у Червоній низці України: впровадження глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали II міжнародної наукової конференції (9-12 жовтня 2012, м. Умань, Черкаська область). – Київ: Паливода А.В., 2012. – С. 228 – 230.
4. Дідух Я.П. Геоботанічне районування України та сумніжних територій / Я.П. Дідух, Ю.Р. Шеляг-Сосоню // Укр. ботан. журн. – 2003. – Т. 60, №1. – С. 6–17.
5. Захарова М.Я. Еколого-ценотичні особливості *Alyssum savranicum* Andr. на Нижньодніпровських пісках / М.Я. Захарова, О.Ф. Садова // Альманах. Магістерські студії. – Херсон, 2014. – С. 45 – 46.
6. Літопис природи НПП «Олешківські піски». – 2012. – Том №1 – Р. № 1, 4, 6.
7. Літопис природи НПП «Олешківські піски». – 2016. – Том № V – Р. № 4, 6.
8. Мельник Р.П. Біотопи Природоохоронного науково-дослідного відділення «Буркути» Національного природного парку «Олешківські піски» / Р.П. Мельник, О.Ф. Садова, І.І. Мойсієнко // Український ботанічний журнал. – 2016. – Т. 73, № 4. – С. 361–366.
9. Мойсієнко І.І. Береза дніпровська – *Betula borysthenica* Klokov / І.І. Мойсієнко, О.І. Уманець, М.Ф. Бойко // Червона книга України. Рослинний світ. – Київ: Вид-во Глобалсалтінг, 2009. – С. 342.
10. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу/під ред.: Б.Г. Кагало, О.О. Проця – Львів, 2012. – 278 с.
11. Садова О.Ф. Стан популяції *Betula borysthenica* Klokov в ПНДВ «Буркути» (НПП «Олешківські піски») / О.Ф. Садова, М.Я. Захарова, Р.П. Мельник, І.І. Мойсієнко // Збірник наукових праць. До Міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка біологічного та ландшафтного різноманіття заповідних територій» (Камінець-Подільський, 25-27.05.2016 р.). – К.-Подільський, 2016. – С. 90 – 93.
12. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я. П. Дідуха – К.: Глобалсалтінг, 2009. – 900 с.

Садогурська Соф'я Сергіївна
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
01601, Україна, Київ, вул. Терещенківська, 2,
s.sadogurska@gmail.com

**МАКРОФІТОБЕНТОС АКВАТОРІЇ ОСТРОВА ДЖАРИЛГАЧ
ТА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИСТОЗІРОВИХ ЦЕНОЗІВ
ЙОГО ПРИБЕРЕЖЖЯ**

Вивчення макрофітобентосу морів є важливою частиною наукових робіт з виявлення біорізноманіття. Насамперед це стосується заповідних об'єктів, де збереглися унікальні природні комплекси. До них належить і Джарилгач – найбільший острів Чорного моря, що знаходиться у Снадовському районі Херсонської області. Завдяки багатству та різноманітності природних умов острів та прилегла акваторія Джарилгацької затоки у 1995 році за Рамсарською угодою увійшли до переліку водно-болотних угідь міжнародного значення (Dubyna et al., 2012). У 2009 р. Указом Президента України був створений Національний природний парк «Джарилгацький», до якого було віднесено острів Джарилгач, материкові ділянки уздовж узбережжя Джарилгацької затоки, власне затоку та вузьку смугу відкритого Чорного моря з південної частини острова. Хоча акваторія навколо острова є надзвичайно цікавою з точки зору вивчення біорізноманіття водоростей прибережних екосистем, вона залишається малодослідженою, а наявні відомості є фрагментарними та фрагментовані у часі.

Перші цілеспрямовані дослідження макрофітобентосу Джарилгацької затоки були проведені у 1964-65 роках (Kalugina et al., 1967). Було виявлено 47 видів макрофітів, з яких лише 7 вказані для акваторії, прилеглої безпосередньо до о. Джарилгач. Пізніше, за матеріалами 1995-97 років, Ф.П. Ткаченко проаналізував тогочасний стан макрофітобентосу Джарилгацької затоки, порівнявши отримані дані з попередніми дослідженнями (Tkachenko, 2003). Всього було зареєстровано 51 вид макроскопічних водоростей. Автор встановив, що за 30 років відбулася якісна перебудова угруповань макрофітобентосу із заміною олігосапробного комплексу макрофітів на мезосапробний, що могло бути спричинено скиданням до моря забруднених вод зрошувальної системи. Наступні дослідження макрофітів в акваторії Джарилгацької затоки були проведені у 2014-15 рр. (Skrebavska et al., 2016) В статті наведені результати досліджень лише західної частини затоки, під час яких виявлено 32 види макроводоростей. Тим чином, вивчення макрофітобентосу акваторії, прилеглої до центральної частини острова Джарилгач, останній раз проводилося 20 років тому. Більше того, із списку видів, наведеного у статті Ф.П. Ткаченка (Tkachenko, 2003), на жаль, неможливо виокремити види, зареєстровані саме для цієї акваторії. Тож першими і останніми достовірними даними щодо видів макрофітобентосу, наявних безпосередньо біля берегів центральної частини о. Джарилгач є відомості п'ятдесятирічної давнини (Kalugina et al., 1967).

Тому метою нашого дослідження було визначити видовий склад макрофітобентосу морської акваторії біля о. Джарилгач, встановити його еколого-флористичні характеристики та фітосоціологічну цінність. Проби для аналізу якісного складу макрофітобентосу відбирали